

HEMBYGDI

Medlemsblad för
Upplands Väsby Hembygdsförening

Nr 1 Februari 1998
Årgång 27

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet	3
De som bodde vid "Dyven"	6
Två hus vid Väsbyvägen	12
Varför heter vägen så	13
En gravsten som fånglar	14
Prästgården genom fem sekler	15
Runstenarnas kvinnor	20
Korsord	22

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare.

ÖPPET HUS

Skulpturala historiska kyrkoklenoder.

Docent Lennart Karlsson, Historiska museet,
föredrag med diabilder.

Föredraget är ett av Hembygdsföreningens
bidrag till Kulturhuvudstadsårets kulturhistoriska
program för föreningens medlemmar och övriga
intresserade (i mån av utrymme)

Tidpunkt: Söndagen den 15 mars kl 14

Plats: Hembygdsgårdens ladugård.

Ordföranden har ordet

När detta läses, har Du och jag klivit över tröskeln till en ny numerisk period av den fysiska tidmätningen, den betecknas som 1998 e. Kr. i den officiella historiska kronologin. Vad den kommer att innebära för Dig och mig kan vi ej ens spå om, men vad perioden innan förde med sig för överraskningar är vi ganska väl medvetna om. Somt har varit glädjande för oss och annat har varit betungande och oväntat, för den enskilda har det kanske inneburit förlusten av en livskamrat eller god vän, vilket tyvärr ingår i våra livsvillkor, men som vi ej alltid är förberedda för, ett villkor mellan två parenteser, födelse och död.

Den 9 dec 1997 bådade flaggan, som vajade på halv stång vid Eds församlingsgård, att **Lennart Lundquist**, prost och kyrkoherde i Eds församling hade gått ur tiden. Sannskyldigt vill jag erkänna att jag såväl kände som icke kände Lennart, men jag uppskattade honom mycket för hans medmänsklighet, med allt vad det ordet innebär av sociala kvaliteter. Av tradition kom Lennart Lundquist att tillhöra styrelsen i vår Hembygdsförening, som dess sekreterare i 17 år, han blev traditionsbäraren efter komminister Sven Odenrick, som bildade föreningen 1952 och var dess ordförande under en följd av år. Lennart och jag kom aldrig att arbeta samtidigt i

föreningen, vilket jag storligen beklagar, för min egen skull. Tack Lennart för Dina insatser i Upplands Väsby och Hembygdsföreningen samt församlingen i Ed.

Året 1998, har redan under 1997 varit präglad av **kulturhuvudstadsåret i Stockholm**. I Upplands Väsby har 16 olika grupperingar av organistioner i samarbete försökt åstadkomma program av intresse för så många smakriktningar som möjligt. Samlingsnamnet är KULTUR I UPPLANDS VÄSBY. Det första programbladet har redan kommit ut, Programblad 1-1997, det omfattar programmen under jan-febr -98. Hembygdsföreningens januariprogram blir torsdagen den 22 jan kl 19, Hembygdsgrården, folklivsforskaren EBBE SCHÖN kåserar om **"Vårt behov av tomtar och troll"**.

Torsdagen den 12 febr kl 19.00 Hembygdsgrården, ställer antikvarie Ann-Charlotte Backlund frågan: **Kan man skydda hus och miljöer?** Byggnadsminne, byggnadsminnesmärkning, närmiljö, helhetsmiljö, riksintresse, detta kommer att beröras! Söndagen den 15 mars, Öppet hus på Hembygdsgrården, kl 14.00: Docent Lennart Karlsson, His-

toriska Museet Sthlm. föreläser om **”Skulptural kyrklig konst”**.

De kommande programbladen, lik- som 1-97, hämtar man lämpligen på Infocentrum i kommunhuset eller på biblioteket, de finns även på flera andra ställen inom kommunen.

Sensationellt runstensfynd i vårt östra broderland FINLAND. I den lokala tidningen för Kimitonejden, Anonsbladet nr 48, 27.11 -97, finner man följande rubrik: Åbolands första runsten hittad i HITIS. Vem var den Trofast vars namn har bevarats på det runstensfragment som kom i dagen i somras på Stora Ängesö i Hitis skärgård? Stenen är gammal, sandstenen är vitt- rad, men texten är fullt läslig säger runologen fil. dr. Marit Ahlén, riksantikvarieämbetet Stockholm. Hon besökte Åbo den 13 nov. föreläste om runste- nar på Åbo Akademi och undersökte samtidigt runstenen från S. Ängesö. Hon säger att längst nere i stenens vänstra hörn anas ett djurmotiv som ovanligt nog är hugget i relief. Dr Ahlén menar att stenen har tillkommit under sen vikingatid. De senaste utgrävning- arna i Kyrksundet, som ligger inom en mils avstånd från fyndplatsen, har visat på en livlig vikingatida aktivitet just där i den Åboländska skärgården.

Från vikingatid till 1917, året då Finland blev självständigt, hade 80 år gått den 6 december 1997. Åttioårsfesten firades i Samfundet Sverige - Finlands

regi på Börshuset i Stockholm, festen inramades av klassisk musik, tal av Fin- lands ambassadör Talvitie. Festtalet hölls av Herman Lindqvist, som berörde den östra rikshalvans förhållande till moder- landet Sverige under frihetstiden. Fest- ens solenna del avslutade med de båda ländernas nationalsånger. Därefter bjöds på mousserande finskt fruktvin med till- tugg. På en del kavajers uppslag sågs fin- ska arméns krigsveteran symbol, det sti- liserade ekbladet i stål. Märket som inte kan köpas, utan måste ha förvärvats ge- nom fronttjänst, men bärarna blir färre, allt eftersom leden glesnar.

Söndagen den 28 december samla- des enligt gammal tradition ett fyrtio- tal medlemmar till **Grötfest** i hembygds- gårdens ladugård, sorlet från glada del- tagare, innan risgrynsgröten tystade munnen, tydde på trivsel och åter- seendets glädje. Gröten som i år distri- buerades genom självservering, var som vanligt av en fin årgång, enligt ris- habitueerna, till detta bidrog säkert också de individuellt bredda smörgås- arna. Den goda årgången till trots blev det gröt över, vilket utlöste en form av ”hotbild”, den som inte tar mera gröt, riskerar att få sin pepparkaksranson in- dragen. Detta hot verkställdes dock ej.

Sedan kaffet var avklarat, följde ett intressant kåseri präglat av stort kun- nande om byggandet av stränginstru- ment. Det var Ola Söderström, utbildad instrumentbyggare på Carl Malmstens skolan. Stumma av beundran lyssnade vi på Olas mångkunnighet om val av träd-

slag till instrumentens olika delar. Trädslag som i det närmaste är omöjliga att få tag på, dels genom den skövling av regnskogarna som föreligger samt det vanliga skogsbruket som kräver hög avkastning. Den långsamt växande granen som finns på norrsluttningar avverkas för att den ej är rentabel innan den nått den storlek som den bör ha, innan den är mogen för att bli botten i resonanslådan. Man blir alltid fylld av beundran av att höra en fackman berätta om sitt yrke,

samt hur man skall avlocka yrke dess detaljer som ger en förstklassig produkt. Tack Ola för att vi fick en insikt om varför ett kvalitetsinstrument är kostsamt och varför så många detaljer måste vara kongruenta för att klangen skall bli den bästa.

Hembygdsföreningen önskar sina medlemmar en gott år 1998, ett gott år i den genuina kulturens tecken.

Gösta Karlsson
ordf.

Hälsingland & Gästrikland

är målen för Hembygdsföreningens planerade resa försommaren 1998.

Tidpunkt för resan: fredag 12 till söndag 14 juni.

Favoritresor är arrangör också i år.

Resan verkar välplanerad och intressant:

Edsbyn - Kilafors Herrgård - Trolldalen - Järvsö -
Högbobruk - Leufstabruk.

För alla detaljer om resan hänvisas till bifogade program.

Anmälan om deltagande sker direkt till **Favorit-resor** (tel 6601800) .

Anmälan skall ske fortast möjligt för fortsatt planering! Väl mött på färden!

Ann Mari Karlsson

DE SOM BODDE VID "DYVEN" (1/3)

Liten historik om en gård och dess invånare

De svenska by- eller gårdsnamn som har ändelsen -inge eller -unge kan, enligt vetenskaplig expertis, härledas från tiden kring Kristi födelse.

I östligaste delen av Hammarby socken, vid gränsen mot Vallentuna socken, ligger Dyvinge, en arrendegård tillhörande Stora Väsby. Namnet Dyvinge skulle betyda "de som bor vid dyven (dåven), den sankta dalgången".

För 2 000 år sedan utgjorde den nuvarande åker- och ängsmarken som ligger omedelbart öster om Dyvinge gård en från norr inträngande smal havsvik, ca. 2 km lång. Den var på båda sidor omgiven av tämligen höglänt terräng som bildade en smal dalgång (dyv). Havsvikens innersta del torde ha legat vid nuvarande Djupängen. - Allt tyder alltså på att det funnits människoboningar vid Dyvinge under hela vår tideräkning.

FÖRSTA GENERATIONEN

Under en tur i Dyvingemarkerna hösten 1996, gick mina tankar osökt till de människor av min släkt som funnits på gården genom åren. Släkten Jansson har bebott och brukat Dyvinge gård från 1885 till 1974, genom närmare fyra generationer, varav den första var farfars far Karl Petter Jansson, född 1844, och hans hustru Johanna, född Bom 1841. De tillträdde arrendet på gården 1885

Fig.1 Karta Dyvinge 1930 med inritad kustlinje/havsvik vid Kr.f. Den första bosättningen låg på havsvikens västra strand.

efter att tidigare ha brukat Övra Runby i Eds socken och dessförinnan Skavsta torp i Hammarby socken.

Karl Petter gällde för att vara en duglig bonde, därtill fysiskt stark. Han gav sig gärna i kast med att röja, bryta mark och nyodla. Detta torde ha varit huvudanledningen till att han erbjöds arrendera Dyvinge.

Fig.2 Karl Petter och Johanna Jansson omkring 1885.

För att få ett tidsperspektiv kan nämnas att när makarna Jansson tillträdde arrendet 1885 så var det året innan statyn av frihetsgudinnan restes vid hamninloppet till New York. Ett par år senare kulminerade den svenska utvandringen, 1887 utvandrade över 50 000 svenskar, företrädesvis till Nordamerika.

De båda makarna fick åtta barn, fyra av vardera könet. Flickorna hette Hilda, Johanna, Beda och Maria. Det berättas att döttrarna redan vid tidig ålder fick delta i det tunga nyodlingsarbetet genom att plocka stenar ur den blivande åkerjorden och bära bort dem i sina förkläden.

Sönerna hette Amandus, Edvard, Rickard och Karl. Äldste sonen Amandus omkom tyvärr tragiskt vid en drunkningsolycka i sjön Fysingen. De övriga tre bröderna arbetade under ungdomsåren hemma på gården. De sökte sig så småningom nya yrkesbanor i Stockholm. Edvard återvände dock snart till Dyvinge.

Det jordbruk man bedrev var i högsta grad baserat på mannakraft och dragdjur. De viktigaste jordbruksredskapen som nyttjades var träplogen med vändskiva av järn, senare ersatt av den fabriks-tillverkade plogen med kropp och vändskiva helt av järn. Dessutom använde man pinnharven till en början försedd med träpinnar, vilka senare kom att ersättas med järntenar. Välten var det tredje redskapet som ingick i utrustningen. I slutet av 1800-talet kom radsåningsmaskinen. I övrigt saknade man maskinell utrustning och elektriciteten hade ännu ej kommit.

Skördarbetet utfördes manuellt: "man gick och skar" grödorna med liar. Den skurna säden räfsades ihop och bands för hand till kärvar. Tröskningen utfördes med hjälp av slagor på den gamla logens golv. (Förf. har på 1930-talet med egna ögon sett de slagor som användes av Karl Petter och hans folk. Tyvärr försvann de av okänd anledning och återfanns aldrig.)

År 1902 upphörde Karl Petter och Johanna som brukare av Dyvinge. De flyttade då in i gårdens undantagsstuga som brukligt var på den tiden. Barnen hade nu bildat familjer och bosatt sig i Stockholm och på några andra orter. Edvard stannade på Dyvinge.

ANDRA GENERATIONEN

1902 - 1937

Arrendet övergick nu till nästa generation, näst äldste sonen Edvard Jansson, född 1871, och hans hustru Josefina, född Björklund 1873. Edvard och Josefina fick fyra barn: Karin, Birger och tvillingarna Viola och Bernhard.

Birger, förf:s far, har berättat om den långa vägen Dyvingebarnen hade att gå i alla väder och årstider till och från småskolan i Strömsberg och Hammarby storskola snett emot Hammarby Apotek vid Stockholm-Uppsalavägen. Under vinterhalvåret hände det att pojken fick lov att stanna hemma från skolarbetet några dagar för att hjälpa till med tröskningen hemma på gården.

Man hade nu övergått från tröskning med slagor till ett modernare redskap, ett tröskverk som drevs med s.k. "vandring", d.v.s. ett stort hjul med vertikal axel som drevs runt med hjälp av en förspänd häst som gick runt i en cirkelformad bana, "vandring". Hjulets rörelse överfördes mekaniskt och drev tröskverket. Gossens uppgift var att köra vandringshästen runt, runt timme efter timme, ett nog så monotont och krävande arbete för en tioåring.

Fig.3 Dyvinge gårds undantagsstuga i början på 1930-talet.

Oväntat besök

Man uppförde en ny loge på gården. När logen stod färdig sommaren 1905, bjöd Edvard och Josefina in vänner och bekanta till en invigningsfest med dans på de nylagda golvtilljorna.

Vid denna tidpunkt pågick utbyggnaden av dubbelspåret på järnvägssträckan mellan Stockholm och Uppsala som bäst. Järnvägsrallarna som befann sig i trakten av Väsby, fick på något sätt vetskap om den förestående logdansens på Dyvinge. - Invigningsdagens kväll begav sig hela rallarlaget, fyllda av friskt humör, danslust, öl och brännvin, till fots åstad mot den en dryg halvmil bort belägna balsalen.

När rallarna anlände till gården, pågick dansen på den nya logen till tonerna av Kalle Granqvists enradiga handklaver. När de trädde in på dansgolvet, dröjde det ej länge förrän det uppstod en viss konkurrenssituation mellan bondpojkar och de nyanlända, vildsinta rallarna. Det hela kom att mynna i ett oherrans slagsmål som utvecklades till en ren katastrof för de arma bondpojkar. De kom helt till korta mot rallarna som efter mångårig övning till

fullo behärskade ämnet med sina ”rallarsvingar och Smålandskast”.

Husbonden på gården deltog ej i tumultet. När striden så småningom bedarrat, stängde han logdörrarna för gott. Efter den bataljen 1905 förekom ingen mer logdans på Dyvinge under alla de följande trettiotvå åren som Edvard och Josefina var husbondfolk på gården.

Orostider och farsoter

Under Edvards och Josefinas första tio år som brukare av Dyvinge inträffade ett antal remarkabla händelser inom och utanför landets gränser: 1903 gjorde bröderna Wrights dubbeldäckade flygplan sitt första luftsprång på hela 70 meter. 1904 stod Transsibiriska järnvägen färdig efter tio års byggarbete. 1905 genomfördes unionsupplösningen mellan Sverige och Norge. 1906 inträffade den svåra jordbävningen i San Francisco då 28 000 hus förstördes. Samma år utkom första delen av Selma Lagerlöfs ”Nils Holgerssons underbara resa”. 1907 avled kung Oscar II och efterträddes av sonen, Gustav V. Pablo Picasso införde detta år kubismen i konstvärlden med sin målning ”Flickorna från Avignon”. 1908 invigdes Dramatiska Teatern i Stockholm med premiär på ”Mäster Olof” av August Strindberg. 1909 utbröt storstrejken och rusdrycksförbud infördes i landet. 1910 avskaffades slaveriet i Kina och den sista avrättningen utfördes i Sverige då rånmördaren J.A. Ander giljotinerades. 1911 avled skalden Gustav Fröding och Marie Curie fick sitt andra Nobelpris, denna gång i kemi.

1912 bjöd på både glädje och sorg. I Stockholm anordnades den femte mo-

derna olympiaden, ”Solskensolympiaden”, med det omtalade maratonloppet då en japansk löpare försvann i trakten av Tureberg i Sollentuna. August Strindberg avled och världens största passagerarfartyg ”Titanic”, som ansågs osänkbart, förläste på sin jungfruresa utanför Newfoundlands kust.

1913 inträffade en dramatisk händelse inom Hammarby socken. Det var det s.k. Hammarbymordet då apotekaren Hallbergsson blev brutalt mördad i Hammarby Apoteks lokaler. Denna händelse satte många rykten i omlopp beträffande vem som kunde ha begått det svåra brottet. Någon mördare greps aldrig och polismyndigheterna fick utstå hård kritik för sitt sätt att sköta utredningen. - Samma år bildades det nya politiska partiet Bondeförbundet av vissa lantbrukarkretsar som var missnöjda med dåvarande högerpartiets jordbrukspolitik. Edvard Jansson anslöt sig till det nya partiet. Han deltog även i bondetåget den 6 februari 1914, då 32 000 jordbrukare uppvaktade Gustav V och krävde att försvarsfrågan omedelbart skulle avgöras och lösas enligt sakkunskapens krav.

År 1914 avled gamle Karl Petter Jansson. Mor Johanna bodde nu ensam kvar i undantagsstugan. Hon var en kyrksam liten gumma som om söndagarna brukade gå den långa vägen från Dyvinge till Hammarby kyrka för att delta i gudstjänssten.

Under den följande svåra femårsperioden som innebar första världskrigets fador för folken ute i Europa, gick livet på Dyvinge gård vidare utan alltför svåra påfrestningar för dess invånare.

Fig.4 Edvard och Josefina Jansson omkring 1910.

Efter krigsslutet 1918 tog familjen Jansson, liksom många andra lantbrukarfamiljer i landet, emot barn från den krigshärjade kontinenten. Det var Hermine Schwartz, en tolvårig flicka från Wien, som fick bo och leva med familjen på gården under en sommar för att återfå hälsa och krafter efter de hårda påfrestningarna under kriget.

Den svåra influensaepidemin, benämnd "spanska sjukan", som 1918 - 1919 spred sig över världen, drabbade 525 miljoner människor, varav 25 miljoner dog. I Sverige tog denna farsot mer än 34 000 människors liv. Även Dyvingefolket drabbades, dock ej så svårt att någon behövde sätta livet till.

År 1920 följde Johanna efter sin käre Karl Petter till den sista vilan på

Hammarby kyrkogård. Deras grav finns strax utanför kyrkporten.

Med hästforor till staden

Vissa år, när skördeutfallet på Dyvinge var gynnsamt, hände det att man fraktade hö till Stockholm för avsalu till stadens häståkerier och foderhandlare.

Resorna med fullastade höskrindor anträdde i regel nattetid, så att man anlände till staden på morgonen eller förmiddagen när kommersen på Hötorget tog sin början.

Vid enstaka tillfällen hände det att man tog in i de s.k. bondkvarteren som låg utmed Stora Badstugatan mellan Kungstensgatan och Rådmanngatan. Där fanns plats för hästar och vagnar på de stora kullerstensgårdarna. Dessutom bjöds i de skjulliknande byggnaderna enkla träbritsar, på vilka kuskarna kunde få några timmars vila, innan kommersen på torget tog vid.

Stora Badstugatan, vars sträckning i stort överensstämde med våra dagars Sveavägen, var en naturlig infart från norr som brukades av såväl Upplandsbönderna som dalfolk och norrlänningar när de skulle ta sig till Hötorget, den givna mötesplatsen. - Fram till år 1906 sålde forbönderna hö även på Roslagstorg som på senare tid, 1950, döptes om till Eriksbergsplan. Detta torg hade dock andrahandskaraktär i jämförelse med Hötorget genom att det låg kommunikationsmässigt sämre till.

I de olika bondkvarteren möttes en brokig samling människor från olika socknar och landskap i Stockholms om-

Fig.5 Josefina Jansson med tre av sina barn; Birger, Viola och Bernhard i gårdens kök ca 1920. 2:e man fr.v. är Sigfrid Törnberg, Adelsö-pojke anställd vid gården.

land. Tidigare hade det varit vanligt att bönder från samma trakter slagit följe under stadsfärderna och även hållit ihop och bott i samma logi efter framkomsten. På detta sätt hade det uppkommit speciella s.k. bondkvarter med folk från samma trakter.

När automobilerna började uppträda på landsvägarna, utgjorde de, trots sitt fåtal, en veritabel skräck för forbönderna. Deras hästar som var helt ovana vid de nya fordonens framfart och höga motorljud, skyggade för dessa, ofta med skenolyckor som följd.

Sedan Dyvingefolket väl sålt och levererat sitt hö, anträdde de hemfärden. Man gjorde ibland uppehåll vid Silverdals landsvägskrog, så att både folk och hästar fick pusta ut och äta sig mätta i relativt lugn och ro efter all uppståndelsen i stadsvimlet. - Därefter begav man sig på smala, krokiga och backiga grusvägar de återstående milen hem till gården.

Lars E Jansson
forts. nästa nr

Registratorn efterlyser

Utan namn och adress har det inkommit årsavgifter:

11.12.97 á 110:-

21.1.98 á 98:-

Inga Lisa är tacksam för meddelande.

Tel. 590 336 42, kvällstid

Två hus vid Väsbyvägen

Nu har jag fått en uppgift som det känns svårt att få ut någonting av. Ett hus historia. Huset låg i hörnet av Väsbyvägen och Björkvallavägen. Det var brunt och byggt i "alpstil". Vi bodde i huset i 34 år. Huset byggdes omkring 1924 av AB Optimus, som under åren 1908 - 1924 byggde upp Väsby gamla villasamhälle. De flesta var s.k. arbetarbostäder. Två familjer delade på ett hus med vattenpump, i bästa fall på tomt, utedass och ett uthus. I boken om Upplands Väsby finns det bilder från samhället som det såg ut på den tiden. Så fanns det också s.k. tjänstemannavillor som var betydligt större. Lägg märke till skillnaden på bostäder-villor. "Vårt" hus var från början en enfamiljsvilla men byggdes om till två lägenheter 1950.

Huset hette från början Barbacka. Där bodde bl.a. en kassör, en kamrer, en kallades Gulasch-Kalle. Hans affärer var visst inte så goda, han blev visst barskrapad...

När en av Optimus kamrerare senare flyttade in i huset ville han inte att huset skulle heta Barbacka. Det hade ju ett dåligt rykte efter tidigare hyresgäster, så han lät döpa om huset till Solbacka, vilket var ett passande namn då det var sol från tidiga morgonen till sena kvällen.

Slutet på det fina huset blev snöpligt. Det revs för att ge plats åt ett flerfamiljs-hus. Detta i anslutning till Bo-85. Vi hade visserligen bott under rivningshot under alla år men ändå känt en viss trygghet då tomtens ansågs för liten att bygga något större objekt på. Men i samband med att "Bleckis" försvann så blev det ju mark så det räckte för ett större hus.

Ett annat hus som det har funderats över är villan i hörnet av Väsbyvägen-

Bryggerivägen, där Söderqvists färghandel ligger. Även det huset byggdes 1924 av skräddarmästare Östman. Han hyrde ut en del av villan, bl.a. till den förste provinsialläkaren som Väsby fick. Jag skulle tro att det var omkring 1940. Det var två läkare som alternerade där - dr Wickberg från Norrviken och dr Mannerfeldt från Sigtuna. Den första mödravårdscentralen öppnades också där med barnmorska för blivande mödrar. Dit kom också vår första distriktssköterska, Syster Judit som blev en institution i samhället. "Alla" kände henne, från småbarn, skolbarn till äldre patienter. På den tiden var samhället litet, alla kände alla mer eller mindre. Syster Judit var kvar i kommunen ända till sin pensionering, men med åren blev det fler distriktssköterskor. Numera har vi ju flera distriktsmottagningar. När Väsbyhem byggde de första husen på Björkvallavägen i början på 50-talet fick Syster Judit sin första mottagning i nr 6 i markplanet, och där var hon kvar så länge hon tjänstgjorde här.

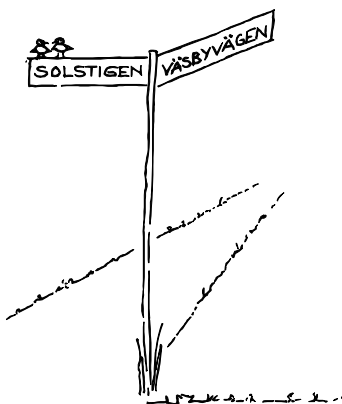
Jag har också fått förfrågan om "Engelska villan", den skulle eventuellt ha legat i närheten av de här två villorna. Ingen jag har frågat har känt till något om den. Kanske någon av Hembygdsföreningens medlemmar vet något om den?

Ingrid Kilander

Barbacka's rivning maj -86. Höger bild "Bleckis"

Varför heter vägen så?

Vägnamn inom Löwenströmska sjukhusets område.

Löwenströms väg. Jakob Johan Ankarström, som avlossade skottet mot Gustav III på operamaskeraden år 1792, hade en bror, Gustav Adolf. Denne bytte namn, tog hustruns namn Löwen med tillägget -ström från Ankarström. Som en soningsgård för broderns mord donerade han mark och pengar till sjukhus eller lasarett som det hette.

Gamla Lasarettsvägen går förbi det gamla lasarettet och var för länge sedan en bit av vägen mellan Stocholm och Uppsala.

Doktor Ziegerts väg. Den första sjukhuschefen var en tyskfödd kirurg, Christian Ziegert, som från 1811 ensam upprätthöll sin tjänst tills han dog 40 år senare.

Lagårdsvägen går förbi ladugården i områdets norra del.

Fysingevägen går längs Fysingen förbi Holmens gård.

Lilla Kyngans stråk, från Fysingevägen förbi ladugården och vidare mot udden, som tidigare benämndes Lilla Kyngan men numera kallas Abborrhberget.

Kärleksstigen leder förbi badplatsen mot Kärleksudden genom en romantisk natur.

Tallbacksvägen går förbi byggnaden Tallbacken, som tidigare var sanatorium. Kullen bakom kallas också Tallbacken.

Doktor Häggströms väg. Johan Häggström var överläkare på sjukhuset under 1900-talets första hälft.

Sysslomansvägen. Syssloman, en gammal titel som enligt ordboken betyder: "person som har uppdrag att sköta en annans ekonomiska eller rättsliga angelägenheter".

Beata Westerbergs väg. Beata Westerberg var under Ziegerts tid verksam som sköterska, kokerska och städerska och en mycket uppskattad person.

Gjörwells väg. Stadsarkitekten i Stockholm, C.C. Gjörwell, ritade det ursprungliga lasarettet i början av 1800-talet.

Klockbackavägen börjar vid Gamla Lasarettsvägen och slutar i den husgrupp vars byggnader har namnen Lillstugan, Skomakarstugan och Vita Holmen. Den södra delen av sjukhusområdet kallas också Klockbacka.

Trädgårdsmästarvägen. En byggnad, trädgårdsmästarbostaden, ligger

nära vägen, som går från Klockbacka-
vägen söderut.

Grindstugestigen mellan Trädgårds-
mästarvägen och Gamla Lasarettsvägen
nära Grindstugan.

Källa: Stadsbyggnadsnämndens
protokoll 1996-06-11.

I mitten av 1960-talet bebyggdes, på
andra sidan Stockholmsvägen, ett om-
råde som fick namnet Hagängen. Här
hade tidigare varit betesmark. De två vä-
garna i området fick namnen Hagängs-
vägen och Lövängsvägen.

Kalmarehagen, som Väsby Natur-
skyddsförening sköter om, har sitt namn
efter torpet Calmare (Dyan), sedan länge
försvunnet. Hagen ligger inte långt från
Löwisbadet.

Inga Engdahl

EN GRAVSTEN SOM FÄNGSLAR

Den hittades bland gödsel och bråte
i Johannes kyrkas förvaringsrum, den
gamla gravstenen med prydligt
inpräntade namn.

Den mörka, svarta gravvården stod
lutad mot väggen täckt av damm under
höga, mäktiga kyrkovalv. Så hade den
stått i årtal tills komminister Erland Ros
fick för sig att leta efter gravstenar i kyr-
kans förråd.

Tillsammans med vaktmästaren Mats
Odmark röjde han gödselsäckar och
plank tills han upptäckte några höga ste-
nar allra längst in. På en av dem stod: C
F von Kemnas och den Löwenströmska
familjen. Det var en klenod som hade
något att berätta.

Just detta granitblock hade en gång
stått vid kungamördaren Anckarströms
änkas grav ute på kyrkogården. Tills nå-
gon, när vet ingen, vält omkull den från
sin sockel och stenen därför forslats till
förrådet "för vidare åtgärd".

Jakob Johan Anckarström själv, som
ändade Gustav III:s liv vid den berömda
operamaskeraden 1792, har ingen grav.
Han halshöggs, steglades och huvudet
sattes skändligen upp på en påle. Då tog
änkan hastigt ett annat namn, flydde med
sin älskare till Gotland och kurade där.
Tills denne man också gick hädan efter
att ha blivit skjuten i ryggen vid ett in-
brott. Gustaviana Löwen, som hon nu
kallade sig, reste åter till storstaden där
hon som nybliven dubbelänka etablerade
sig som procentare.

Idag igenkänns den glömda gamla
familjegraven vid Döbelnsgatan på sin
nakna sockel, men så blir det inte länge
till. Gravstenen skall tillbaka på sin plats
och då helst återinvigas av Anckarströms
sentida ättling, landshövding Ulf
Adelsohn.

Denne man har till och med hållit i
de två pistolerna och den hullingförsedda
dolken som Anckarström bar på sig vid
maskeraden.

Catharina Ingelman-Sundberg

'Hembygden' har fått Catharina
Ingelman-Sundbergs tillstånd att publicera
ovanstående artikel. Från Svenska Dag-
bladet den 16 oktober 1997

AMK

PRÄSTGÅRDEN GENOM FEM SEKLER

Fresta prästgård

Det är ett livsverk av Göran Strömbeck, att det finns så rikhaltiga källor till Prästgården och anslutande Upplands Väsbyhistoria. Han var son till Oscar Strömbeck, kyrkoherde i Hammarby/Fresta pastorat åren 1908-1930. Den som tillvaratagit och bearbetat Göran Strömbecks forskningar och bringat dem till allmänhetens kännedom är vår hembygds historiker Hugo Sabel, numera bosatt i Vadstena. Göran Strömbeck gav sin "ambassadör" Hugo Sabel sitt oklurna förtroende en gång med orden "Du får använda allt mitt material som Du vill, bara Du anger källan".

De historiska delarna i nedanstående material är direkt taget ur Strömbecks och Sabels arbeten i ett redaktionellt bearbetat urval. Ett varmt tack riktar vi till Hugo Sabel för beredvilligt samarbete.

Vi tackar också professor Jan Olof Strömbeck, Bromma, för vänligt tillhandahållande av äldre bildmaterial.

SENMEDELTIMEN

När den katolska kristendomen i början av 1100-talet fick en fast organisation skulle ett pastorat ha präst och prästgård. Den "skulle omfatta ett ½ markland jord. Där skall finnas 7 laga hus: Stuga och Stekarhus, Lada och

Sädesbod, Visthus och Sovstuga och Fähus". Sockenmännen skall gemensamt upplåta jord och uppföra byggnader. Prästen är skyldig tillse att jord och hus ej förfaller, enligt kyrkobalk från 1296.

I vårt gamla pastorat Hammarby/Fresta var prästen från början bosatt i Hammarby socken och prästgården var Västergården i Hammarby by. Sista gången en präst omtalas där var 1392. År 1417 omtalas första gången prästen bosatt i Borby i Fresta socken.

Den skattbonde som ägde Borby i början av 1400-talet skänkte gården till kyrkan som prästgård. (Namnet Borby ändrades på 1600-talet av Aschaneus till Borgby.)

REFORMATIONSTIDEN

Den förste prästen i Fresta, efter reformationen 1527, Bo Olovsson - latiniserat Boethius Olavi - var av samma släkt som skattbonden som donerat Borby till Fresta kyrka. Boethius gjorde i samband med Gustav Vasas indragningar av kyrklig egendom, ett byte med kungen, så att han fick Vällsta i Ed och Fresta fick behålla sin prästgård.

Den 4 februari år 1596 omtalas det i domkapitlets protokoll att halva prästgården brunnit ner. Det var vinter och

husen måste snabbt byggas upp igen vilket försämrade kvalitén på dem. När den historiskt mest kände kyrkoherden Mårten Aschaneus tillträdde 1620, var prästgården delvis förfallen. (Om honom och hans liv står att läsa i Strömbecks bok "Herr Mårten i Borgby", utgiven 1993 med bidrag från Fresta församling m.fl.).

I ett syneprotokoll från 1661, omtalas husen vara liksom tidigare låga timmerbyggnader under torvtak eller halm och vasstak.

1700-TALET

År 1771 kom till Fresta en kraftfull kyrkoherde. Han hette Johan Hjerpe, sedermera prost. Som det framgår av bevarade protokoll igångsatte han en nydaning av den gamla prästgården. "Försvarliga karlar" skulle "strax efter vårbruket" ställas till förfogande av gårdarna skiftesvis efter "gångled".

Byggmästare var Jöran Elfstrand, och hans arbetslön bestämdes till 6 daler kopparmynt om dagen. Arbetsdagen började klockan fem på morgonen. Inredningsdetaljer fastställdes samtidigt. "Dörrarna skall göras med speglar efter nuvarande bruk". Taket skulle täckas med grästorv på näver. Av måtten framgår att husets grund är samma som i nutidens prästgård.

Den 1 januari 1777 var en glädjedag i Fresta. Då återinvigdes kyrkan efter den stora ombyggnaden. Två främmande prästmän medverkade i gudstjänsten tillika med församlingens kyrkoherde och förhyrda musikanter.

Efteråt var förnäma herrskaper och representanter för socknens allmoge inbjudna att "spisa" i den tämligen nybyggda prästgården. Varom senare kunde läsas i Post- och Inrikes Tidningar. Hedersgäst vid middagen var hovmarskalken friherre Charles de Geer på Väsby - och med all rätt, ty det var han som hade bekostat hela det stora företaget.

"Med innerligaste glädje betygar vi vår tacksamhet mot den store välgöraren" yttrade Johan Hjerpe i sitt hyllningstal. Och han fortsatte, "Herr baron och hovmarskalken äger inom denna församlingen inte ett enda hemman; det är stort att hjälpa egna, större att understödja främmande" sade kyrkoherden med rörelse.

1827 diskuterade vice pastor Bergwall med sockenmännen om reparation eller nybyggnad av prästgården. Dess-

A.O. Strömbeck i prästgårdens veranda, påsken 1926

utom skulle huset "tillika med knutarna" helt och hållet brädfodras "till byggnadens framtida bestånd", och även rödfärgas.

Man bestämde sig för att först åtgärda taket på manbyggnaden och brygghuset genom att ersätta torvtäckningen med 4000 taktegel, men först efter sju år var byggnadsmaterial framkört och arbetet påbörjat. Året var 1837.

Sedan kom katastrofen. Under "den starkaste storm" den 18 maj 1837 tog det eld, antagligen i arrendatorns bostad. Den var under reparation och en kammare där var ofullständigt inredd. Inga byggnader i mangårdens och fägårdens södra längor skadades. Där låg ladugårdshuset och de viktigaste ekonomibyggnaderna. De flesta av dem kvarstår ännu idag. I prästgården förvarades en del av kyrkans arkiv. Det blev lågornas rov.

DEN SENASTE PRÄSTGÅRDEN

I stämman den 28 maj 1837 tillsatte församlingarna en byggnadskommitté. Den 10 september var huset färdigt för avsyning. Kommittén besåg med kritiska ögon och fann byggnaden så "förfelad och illa uppbyggd" att den skulle rivas. Arbetena fortsatte till 1839 och kommitténs sluträkning godkändes av sockenstämman 1841.

Det nya huset var byggt på det gamla plats och ungefär lika stort, vilket framgår av beskrivningen 1830 på det senare nedbrunna huset. Prästgården gör intryck av att vara en kopia av Sanda men mindre och enklare. Det nya huset är,

liksom det gamla, en timrad byggnad troligen från början rödfärgad. Väggarna kläddes med panel, gavlarna 1844 och långsidorna 1849.

GÖRAN STRÖMBECK BERÄTTAR I ETT JUBILEUMSKÅSERI FRÅN 1977

"Jag minns hur det doftade målarfärg när vi anlände till prästgården i maj 1908. En varm gulröd färg var använd bl.a. i förstugan eller "tamburen" som vi kallade den.

Det var många i vårt hushåll: tio med de båda jungfrurna, så far beslöt inreda fler rum i huset. Nyinredningen förde med sig en stark förändring av husets yttre mot sjösidan. Vindskupan togs bort och de nya rummen fick dagsljus genom fönster i en hög halvoval frontespis. En annan förändring på denna fasad var den breda glasverandan som hade dörr på mitten både från salen och ut i det fria. Ovanpå verandan ordnade far en solaltan med skyddsräcken och trallgolv. Dörren som ledde dit var i det nya arbetsrummet. Över fönstren satte han upp markiser. Nästa stora förändring (1931) gällde inte så mycket det yttre (kökstillbyggnadens borttagande) som fastmer det inres modernisering.

Den korta alléstumpen som leder fram till grusplanen framför huset har förr varit längre, troligen börjat nere vid den grind som förr fanns där vägen från Prästtorpet nådde fram till "stallbacken".

Kyrkoherde Wattman hade på sin tid en liten frukträdgård på byggningens baksida med äppel- och päronträd, dels i en rad närmast husvägen, dels i en rad lite

längre ifrån. Även på framsidan hade det funnits körsbärs-, plommon- och andra träd utmed långsidorna av den triangel grusplanen bildade.

Pappa fick arrendatorn att upplåta åkerjord för en alldeles ny trädgård som sträckte sig halvvägs ned mot sjön. Där hade han inte bara potatisland och bärbuskar utan även en stor fruktodling med över hundratalet fruktträd. Han höll under många år trädgårdsmästare och lät anlägga drivbänkar och ett litet växthus.

På vår vandring kommer vi ända ner till sjön och det förfallna badhus med lång gångbro som fanns där före oss. Pappa lät bygga ett nytt, och vi hade glädje av det i många år tills isen skruvad sönder det. Och nu ligger stranden öde och tom.

Min far var förste kyrkoherden i Fresta som avgick med pension. Han lämnade Fresta hösten 1930 vid nyss fyllda sjuttiofem och var tjänstledig för sjukdom till pensionen trädde i kraft 1931.

Som alla vet efterträddes han av Einar Hållström som i sin tur pensionerades 1960. Borgby upphörde 1969 att vara kyrkoherdens och blev istället komministerns boställe, vilket betydde att kyrkoherde Sten Löfberg flyttade till Hammarby och komminister Nils Ekman (pensionerad 1969) till Fresta. Nästa skifte i Borgby ägde rum så sent som 1975, då Hjalmar Brolinson var pastoratets kyrkoherde och komministern i Fresta, Bengt Ångman, lämnade över till Stig Dellström (som i samband med att Hammarby/Fresta pastorat delades, blev det självständiga Fresta pastorats första kyrkoherde).

Det har gått framåt med de moderna bekvämligheterna under tiden efter 1908.

Min far ordnade så att vi fick telefon. Pappa erbjöd sig den 14 oktober 1909 att "släppa till 25 stolpar och halva årsavgiften för telefon". Vi abonnerade hos Allmänna Telefonbolaget (AT) både i prästgården och i skolhushållet i Stockholm, under det att komminister Svensson höll sig med rikstelefon (RT).

Elektriskt ljus indrogs i Prästgården 1919. En lättnad var det också att vatten de sista åren kunde pumpas upp i köket. Däremot hade vi hela tiden eldning i kakelugnar, och pappa och vi andra högg ved, för att inte tala om "utedasset", det urgamla vintertid så obekväma hemlighuset.

Jag har på gamla dagar förgäves sökt leta rätt på barndomens stigar i prästgårdsskogen, stigar som egentligen var upptrampade av kreaturen som gick på skogsbete, men lantbruket är numera kreaturslöst. Jag saknar de gamla gärdesgårdarna; nutidens bönder brukar dem inte mer. Arrendator Kahlsson var skicklig på att bygga dem på 1920-talet. Nu är den konsten förmodligen bortglömd av den yngre generationen.

Efter 1930 har jag åtminstone någon gång vart årtonde besökt prästgården. Under Hållströms tid vid ett tillfälle till och med övernattat i min egen f.d. kammar. Jag har sett heminredningen hos präst efter präst, gammalt har försvunnit och nytt kommit i dess ställe allt eftersom människorna har växlat.

Men jag behöver bara blunda och tänka mig bort från det som nu är och finns i Fresta prästgård för att se bilden av den värld som en gång var och i vilken jag levde. Den finns kvar i mitt minne orubbligt och outplånligt så länge jag lever."

Göran Strömbeck begravdes den 18 januari 1996 i Fresta kyrka av under-tecknad. Bland dem som med sin när-varo och minnestal hedrade honom var Hugo Sabel och söner till respektive Lewi Pethrus och Sven Lidman, som båda gan-ska regelbundet gästade prästgården.

Medveten om de historiska ving-slagen på prästgården har församlingens fastighetsutskott och kyrkorådet tagit ett stort ansvar för prästgårdens skötsel. 1995 renoverades nedervåningen och bland annat återställdes profilerade fönsterkarmar "från gamla tider". Trä-golven är åter framtagna och salong och matrum är målade i den varma rödgula färg som Strömbeck talade så lyriskt om i sitt kåseri. Biblioteket har fått olivgröna väggar i "Strindbergs" 1800-talsstil.

Under 70- och 80-talen målades prästgården gul men med den då mo-derna plastfärg som gjorde att träet inte andades. 1996 beordrade fastighets-utskottet ommålning av hela prästgården, med borttagande av all gammal plastfärg för att denna gång målas med gulvit lin-oljafärg med olivgröna ytterdörrar och fönsterbågar. Den så kallade lillstugan skall i dagarna renoveras och göras be-boelig. På de gamla uthusen underhålls tak och ytterväggar så att de inte ska förfalla. Allt under mottot: "en 500-årig prästgårdskultur måste tillvaratas och bevaras för kommande generationer".

Stig Dellström

Dopp i grytan i matsalen på julafton 1929. Dåvarande kyrkoherde Oscar Strömbeck med sin fru Greta. Sittande i mitten deras dotter Gudrun och stående till höger Göran Strömbeck.

Samma miljö som i bilden till vänster. (Matsalen skymtar mellan de öppna salongsdörrarna.) Foto: Gösta Åsberg 1997.

Runristningarna i Upplands Väsby innehåller inte sällan kvinnonamn. Varför undrar man kanske. I nedanstående artikel "Runstenarnas kvinnor" finns svar på frågan.

Författaren, Anne-Sofie Gräslund, som är docent i arkeologi vid Uppsala Universitet, har givit sitt tillstånd till publicerandet i "Hembygden". Tidigare har artikeln varit införd i "Populär Arkeologi", nr 2/1997

AMK

RUNSTENARNAS KVINNOR

Runstenar från vikingatiden är ett karakteristiskt inslag i landskapsbilden, framförallt i mälardalens landskap. Uppland är vårt runstensrikaste landskap med mer än 1300 kända ristningar. De är ett fascinerande källmaterial, på en gång arkeologiskt och skriftligt. Arkeologiskt när man ser dem som monument, deras placering i landskapet, deras samband med bebyggelse och åkermark, deras ornamentik osv, skriftligt förstås när man använder sig av texternas innehåll.

Runstenar uppfattas ofta som en rent manlig företeelse, och visst är många resta av män till minne av män. Den allra vanligaste inskriftstypen är den när en son reser sten till minne av sin far. Men det finns också kvinnor i texterna. En genomgång av Sveriges runinskrifter visar att kvinnor är representerade på inte mindre än 39 procent av de uppländska ristningar, som innehåller minst ett namn eller ett könsbestämmande ord. På de sörmländska ristningarna finns kvinnor nämnda på 30 procent av runstenarna. Andra landskap har betydligt lägre siffror, i Småland t ex finns kvinnor bara med i 8 procent av texterna.

Vad kan vi nu veta om dessa kvinnor? Att döma av det arkeologiska materialet och den fornnordiska litteraturen var sena tiders könsroller etablerade och fasta redan under yngre järnålder. Den vikingatida kvinnan var alltså framförallt husmor, med ansvar för hushåll, hem och barn - tidvis ett mycket stort ansvar, när mannen var ute på vikingafärder.

Familjemönstret

När man idag säger att en kvinna inte är någons bihang, inte någons dotter eller fru eller mamma utan sig själv, så är det alldeles sant, men det hindrar ju inte att kvinnan också är någons dotter, någons fru och sina barns mamma. Det är just i den egenskapen, familjerelationen, som vi möter runstenskvinnorna. De var mödrar, hustrur, döttrar och systrar, även styvdöttrar och svärmödrar nämns.

Kan man utläsa något om det vikingatida familjemönstret, hur många barn man hade? Med stora reservationer tror jag att man åtminstone kan få en viss uppfattning om familjesammansättningen i den samhällsklass som reste runstenar. Det visar sig att flera söner ofta nämns, inte bara tre och fyra, utan upp till sex, men däremot egentligen aldrig mer än två döttrar. Naturligtvis kan man invända att alla döttrar i en familj kanske inte nämndes, men det borde i så fall gälla även söner, eller att döttrar som gift sig och flyttat hemifrån inte finns med i inskrifterna, men åtminstone en text jävar ett sådant påstående, när tre döttrar reste stenen efter sin far tillsammans med sina respektive män.

En allmän regel är att det normalt föds lika många pojkar som flickor i ett samhälle. Men nu vet vi, inte bara från så kallade primitiva kulturer i avlägsna hörn av världen, utan också från det antika Grekland och Rom

och från tidig medeltid i Europa att man praktiserade kvinnligt barnamord, *infanticid*. Detta innebär alltså dödandet av flickebarn, oavsett om det skedde genom utsättning eller genom bristande vård och otillräcklig mat - här kan man jämföra med de hemska rapporter om förhållandena i Indien och Kina, som vi kunnat läsa i dagspressen på senare tid. Den befolkningshämmande effekten blir genom kvinnlig infanticid större än genom manlig.

I de isländska sagorna finns flera exempel på utsättning av flickebarn. Visserligen kan sagornas källvärde för vikingatiden ifrågasättas, men vore det 1200-talets kristna värderingar som avspeglades skulle man snarare vänta sig en tendens att skildra den förkristna mentaliteten som extra hård och grym. Så är emellertid inte fallet, utan antingen räddas det utsatta barnet eller också försöker man i alla fall få det att överleva tills någon ska hitta det genom att placera en fläsksvål i munnen på det. När Island kristnades på alltinget år 1000 var det ett kompromissbeslut med tre villkor; man skulle få blota om det skedde i enrum, man skulle få äta hästkött och man skulle få sätta ut barn. Dessa tre villkor upphörde att gälla efter någon tid.

Självfallet måste en hel del flickor tillåtas att växa upp för att säkra släktets fortbestånd och reproduktionen i samhället. Därför bör åtminstone enstaka döttrar ha förekommit i de flesta vikingatida familjer. Att ha döttrar var ekonomiskt betungande med tanke på hemgiften men också positivt, eftersom det gav möjligheter att knyta fördelaktiga släktskapsband.

Med tanke på att kvinnlig infanticid praktiserades i Europa och även i Norden under den här tiden, är det rimligt att tolka den uppenbara snedfördelningen i fråga om söner och döttrar i runstenstexterna som ett indicium på att det faktiskt förekom också i Mälardalen.

Kristnandet

Runstenarna kan också berätta om kvinnornas förhållande till kristnandet. Praktiskt taget alla vikingtida runstenar i målalområdet kan ses som kristna monument, även om kors och/eller böner bara finns på drygt hälften av dem. Då är den höga andelen ristningar som nämner kvinnor intressant. Särskilt anmärkningsvärt är att kvinnor nämns på en ännu större andel, 55 procent, av de uppländska ristningar som omtalar brobyggande, till exempel stenen med beteckningen U 489 från Laggas socken:

Gullög lät göra bro för sin dotter Gillögs själ, henne som Ulf hade till hustru.

Att göra bro för någons själ var en handling som kyrkan uppmuntrade, det sågs som jämförbart med pilgrimsfärder och allmosegivande. Den höga andelen kvinnor i dessa texter tyder på ett påtagligt engagemang för kristendomen hos kvinnorna.

Andra typer av inskrifter med kristet innehåll är de som omnämner att någon dött i "vita våder", d.v.s. dopkläder. Fem av de sex uppländska exemplen har kvinnor inblandade som resare. Pilgrimsfärder finns bara omnämnda på två ristningar överhuvudtaget.

Den ena, U 136 i Täby, är rest av hustrun Estrid till minne av

Östen, sin man, som drog till Jerusalem och dog borta i Grekland.

Den andra, U 605 i Stockholms-Näs, har texten:

Ingerun, Hårds dotter, lät rista runorna efter sig själv. Hon ville fara österut och till Jerusalem.

Båda dessa ristningar är alltså ombesörjda av kvinnor och båda har varit placerade vid vattendrag och kan räknas som brostenar.

Det hävdas ibland att kristendomen skulle vara negativ för kvinnorna, eftersom det inte finns någon kvinnlig gudom. Den bristen kan emellertid ha kompensrats av kulten av jungfru Marie - att hon dyrkades redan under 1000-talet visar de många runstensexemplen på bönen Gud och Guds moder hjälpe hans/hennes själ. Det finns ett påtagligt samband mellan den bönen och kvinnor i inskrifterna.

Blev kvinnor tidigt kristna i mälarområdet? Uppgifter om att kristendomen i ett initialskede hade särskild framgång bland kvinnor finns från olika tider och olika områden, alltifrån fornkyrkans Makedonien till Indien, Tanzania och Grönland i modern tid. Ifråga om Grönland känner vi till den vikingatida Erik Röde och hans hustru Tjodhilde. Det berättas att hon blev kristen, men inte Erik. Hon lät bygga en kyrka på gården. Något liknande får man i tankarna när man läser inskriften på stenen U 808 i Örsundsbro:

Gisl och Ingemund, goda unga män, lät göra minnesmärket efter Halvdan, sin fader och efter Ödis, sin moder. Gud hjälpe nu väl hennes själ.

Man skulle väntat sig deras själar; intrycket blir nu att Ödis var kristen, liksom sönerna, men däremot inte fadern.

Egenskaper och bedrifter

På örsundsbrostenen betecknas sönerna som goda unga män. Finns sådana omdömen också om kvinnor? Ja, men ytterst sällan. Ett av de fåtaliga exemplen utgör den västmanländska Hassmyra-stenen,

Vs 24: Gode bonden Holmgöt lät resa stenen efter Odendis, sin hustru.

Det kommer inte till Hassmyra en bättre husfru som råder för gården. Rödballa ristade dessa runor. Till Sigmund var Odendis en god syster. I själva verket är det relativt vanligt att egenskaper, bedrifter och dödsätt omtalas för män, men extremt ovanligt för kvinnor. En förklaring kan ligga i könsrollerna. Normalt var arbetsfördelningen strikt uppdelad i manligt och kvinnligt. Skiljelinjen gick vid husets tröskel - arbetet inomhus var kvinnans uppgift, arbetet utomhus var mannens. Även om husfrun i allmänhet hade en stark ställning på gården och dessutom kunde få stor makt när mannen var ute på vikingafärder, förefaller det inte troligt att hon annat än i undantagsfall utförde manliga sysslor. Om kvinnorna i stort sett levde, verkade och dog hemma på gården är det kanske inte så underligt att man i runtexterna inte har funnit det nödvändigt att meddela det. En sådan tolkning förutsätter att egenskapen god är ett socialt begrepp, inte god i vår mening utan att det har en offentlig innebörd.

Att kvinnor meddelar eftervärlden att de låter resa runstenar och göra broar är anmärkningsvärt med tanke på hur ytterst sällan deras bedrifter för övrigt omtalas i inskrifterna. Det är ett undantagsfall, där deras verksamhet avviker från den traditionella kvinnorollen, som var klart skild från mansrollen, nämligen privat kontra offentligt. Här överskrider kvinnorna gränsen - både män och kvinnor låter resa runstenar och bygga broar, något som säkert var prestigefyllt och därmed värt att nämna. Att det just är frågan om ombesörjandet av i de allra flesta fall kristna monument kan ses som ett tecken på deras aktiva roll vid kristnandet.

Anne-Sofie Gräslund

ORDNINGSFÖRESKRIFTER FÖR HEMBYGGDSGÅRDENS LADUGÅRD

Ladugården uthyres endast till slutna sällskap och till kursverksamhet, dock ej till ungdomsfester eller fester med dans.

Slutet sällskap är en begränsad krets av personer, som har någon form av gemensamt intresse eller tillhör samma gemensamma sammanslutning.

AVGIFTER: per kväll 500 kr

enskilda korta sammankomster 100 kr per timme

kurser med minst 5 kurssammankomster 50 kr per timme

För tillgång till pentry tillkommer en fast avgift på 50 kr

Boställsvårdinnor: Nora Lundberg, Hagvägen 11, tel 590 335 49

Anne Maxe, Kvarnvägen 18, tel 590 313 53

Korsord nr 4/97

Bland 12 insända svar har nedanstående vinnare dragits. De får var sin bok.

Rut Edström

Märta Bergman

Inga Lisa Gustafsson

Kontakta Lennart Hedlund tel. 590 911 92

Upplands Väsby Hembygdsförening
Hagvägen 2 / Pukslagargatan
194 40 Upplands Väsby

Telefon 08-590 826 40 Hembygdsgården
Postgirokonto 29 81 91-8

STYRELSE 1997

	Telefon
Gösta Karlsson, ordförande	590 314 23
Örjan Abrahamsson, vice ordförande	590 332 70
Lennart Hedlund, kassör	590 911 92
Inga Lisa Gustafsson, registrator	590 336 42
Ulf Gustafsson, boställsvärd	590 972 70
Bengt Hedlund, kommunvald	590 304 95

ERSÄTTARE

Lena Aspman, Vivi Wallin, Monica Berglind,
Bertil Widlund, Birgitta Nevdal och
kommunvald ersättare Björn Fagerlund.

MEDLEMSBLADET

Inga Engdahl, ansvarig utgivare	590 300 20
Carl Hägervind, redaktionskommitté	590 844 46
Ann Mari Karlsson, redaktionskommitté	590 314 23
Lennart Hedlund, styrelsens representant	590 911 92

REVISORER ORDINARIE

Björn Lundin
Harald Forslund

ERSÄTTARE

Kerstin Björkman
Arne Mattsson

BOSTÄLLSVÄRDINNOR:

Nora Lundberg	590 335 49
Anne Maxe	590 313 53

Till valberedning inför nästa årsmöte valdes: Kerstin Hammarin, Hans Hed samt Harald Torkelsson, Kerstin Kéry ersättare.